

**ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ ПРЕЗИДЕНТІНІҢ ЖАНЫНДАҒЫ
МЕМЛЕКЕТТІК БАСҚАРУ АКАДЕМИЯСЫ**

**"ҚЫРАН" ПІКІРСАЙЫС КЛУБЫНЫҢ
АМЕРИКАНДЫҚ ПАРЛАМЕНТТІК ПІКІРТАЛАС ФОРМАТЫН
ҰЙЫМДАСТЫРУҒА ЖӘНЕ ӨТКІЗУГЕ АРНАЛҒАН НҮСҚАУЛЫҒЫ**

Астана, 2023

АМЕРИКАНДЫҚ ПАРЛАМЕНТТІК ПІКІРТАЛАС ФОРМАТЫ

Американдық парламенттік пікірталас форматы-бұл логика, тапқырлық, риторика, шешендік және сендіру шеберлігіндегі жоғары интеллектуалды жарыс. Мұнда, ең алдымен, дәлелдемелер базасын егжей-тегжейлі және негізделген жинауға қарағанда, ойлау жылдамдығы мен логикалық дәлелдерге көп көңіл бөлінеді.

Тарихқа қысқаша экскурсия

Парламенттік пікірталас англо-саксон елдерінде қалыптасты деп саналады. Алайда, уақыт өте келе бұл қызықты жарыстар Шығыс Еуропа, Оңтүстік-Шығыс Азия елдерінде, сондай-ақ бұрынғы Кеңес Одағының аумағында танымал болды.

Көптеген елдер әлем чемпионаттарына белсенді қатысады, осылайша ойыншыларға пайдалы байланыстарды "орнатуға", тәжірибе алмасуға, алған білімдерін шоғырландыруға және дамытуға, оқуды жағымды ойын-сауықпен үйлестіруге мүмкіндік береді. Мұндай кездесулер Академия тыңдаушылары үшін ерекше мүмкіндіктер болып табылады.

Пікірсайысқа қатысушылар

Пікірсайысқа екі команда қатысады – үкімет командасы (КП) және оппозиция командасы (КО). Әр команда екі ойыншыдан тұрады:

Командалар

Үкімет-қарарды бекітетін команда	Оппозиция-үкіметті жоққа шығаратын команда
КП-премьер-министр (ПМ)	КО-оппозиция жетекшісі (ОЖ)
Үкімет мүшесі (ҮМ)	оппозиция мүшесі (ОМ)

Қатысушылар

ПАРЛАМЕНТ-көрермендер.

ТАЙМКИПЕР-уақытша регламенттің сақталуын қадағалайды, сөз сөйлеушілер мен судьяларға уақытты көрсетеді.

СУДЬЯЛАР-дау тудырмайтын шешім шығаратын объективті, бейтарап төрешілер.

СПИКЕР-төрешілер алқасының төрағасы.

- акция қатысушыларды сөз сөйлеуге шақырады
- аудиториядағы тәртіпті бақылайды
- дара наразылық бойынша шешім шығарады
- оның баллоты қалған төрешілердің баллотына тең.

Пікірсайыс барысын парламент спикері басқарады, ол судья рөлін атқарады. Егер раундты бірден бірнеше судья бағаласа, олардың арасынан Парламент спикері сайланады. Жеңімпаз Команда төрешілердің көпшілік дауысымен анықталады (судьялар өз шешімдерін мерзімінен бұрын жарияламайды).

Пікірталастың мақсаттары мен міндеттері

Командалар қатысушыларды қызықтыратын мәселеге қатысты қарама-қайшы мәлімдеме болып табылатын қарарды қарастырады. Өз кезегінде Үкімет тақырыптың кең нұсқасын да, белгілі бір жағдайға дейін қысқартылған нұсқаны да қорғай алады.

Ойын тақырыбы

Тақырыпты клубтың бас төрешісі алдын-ала таңдайды.

Әр команданың белгілі бір ойындағы орны жеребе арқылы ойын басталғанға дейін 15 минут бұрын анықталады.

Командалардың рөлдері

Үкімет судьяны нақты заң жобасын қабылдау қажеттілігіне сендіруі керек.

Оппозиция судьяны бұл заң жобасын қабылдауға тұрарлық емес деп сендіруі керек.

Бірінші үкімет:

1. Заң жобасын ұсыну.
2. Оны қорғауға дәлелдер келтіріңіз.

Бірінші оппозиция:

1. Бірінші үкіметтің дәлелдерін жоққа шығарыңыз.
2. Заң жобасына қарсы өз дәлелдерін келтіріңіз.

Екінші үкімет:

1. Бірінші оппозициямен дау-дамайда бірінші үкіметті қолдау.
2. Бірінші үкіметті қолдау үшін өз дәлелдерін ұсыну.
3. Раундты қорытындылау.

Екінші оппозиция:

1. Бірінші Үкіметпен дау-дамайда бірінші оппозицияны қолдау.
2. Екінші Үкіметтің дәлелдерін жоққа шығару
3. Бірінші оппозицияның дәлелдерін қорғау үшін өз дәлелдеріңізді ұсыныңыз.
4. Раундты қорытындылау.

Спикерлердің рөлдері

Премьер-министр:

1. Үкімет ұсынған заң жобасын тұжырымдау.
2. Заң жобасын қорғау үшін дәлелдер келтіру арқылы оны қабылдау қажет екенін дәлелдеу. Дәлел ретінде осы заң жобасын қабылдау қажет болатын себептер көрсетілуі керек.

3. Осы заң жобасын қабылдай отырып, қоғам өмірінде нені өзгерту ұсынылатынын түсіндіріңіз.

Оппозиция жетекшісі:

1. Судьяға Үкіметтің ықтимал қателіктерін көрсетіңіз (дұрыс емес заң жобасы және т.б.).

2. Үкімет ұсынған заң жобасын қабылдау қоғамдағы жағдайдың жақсаруына әкелмейтінін дәлелдеу.

3. Үкімет ұсынған заң жобасын қабылдау қандай жағымсыз салдарға әкелетінін көрсетіңіз.

4. Премьер-министр келтірген дәлелдер бізді заң жобасын қабылдауға көндірмейтінін дәлелдеу, өйткені:

- * шын емес;
- * дәлелденбеген;
- * шын, бірақ маңызды емес немесе тақырыпқа қатысы жоқ.

5. Заң жобасына қарсы өз дәлелдерін келтіріңіз.

Үкімет мүшесі мен оппозиция мүшесі:

1. Әріптестерінің дәлелдерін қолдау (сынның сәтсіздігін көрсету).
2. Қарсыластардың дәлелдерін жоққа шығарыңыз.
3. Өз ұстанымын қорғау үшін жаңа дәлелдер келтіріңіз.

Үкімет мүшесі мен оппозиция мүшесі:

4. Раундтың бірінші жартысын қорытындылау:

* Неліктен олардың Үкіметтегі (оппозициядағы) әріптестері дұрыс айтты;

- * Неліктен Үкіметтің (оппозицияның) дәлелдері маңыздырақ;
- * Неліктен Үкіметтің (оппозицияның) ұстанымы жақсы дәлелденген.

5. Үкіметке немесе оппозицияға Жеңіс беру үшін төрешіге жетіспейтін нәрсені қосу арқылы ойынға өз үлесіңізді қосыңыз.

Бұл болуы мүмкін:

* Жаңа маңызды дәлелдер;
* Дәлелдер мен дәлелдер (егер бірінші командалар оларды мүлдем бермесе немесе дәлелді түрде орындамаса);

* Жаңа логикалық байланыстар (Егер бірінші командалардың пайымдауы біртұтас көріністі қалыптастырмаса).

6. Үстелдің екінші жартысындағы қарсыластар ұсынған жаңа дәлелдерді жоққа шығарыңыз.

Пікірсайыс раундын өткізу кезінде басты назар судьяның дәл және дұрыс түсінуіне аударылады-бұл екі қарсылас тарап та дәлелдеуі керек.

Үкімет тобы өздерінің "заң жобасын" бүкіл тақырып бойынша немесе барлығына түсінікті болуы керек жеке мәселе бойынша ұсынады. Оппозиция командасы оны жоққа шығаруға (дауласуға) толық құқылы. Бірақ оппозиция командасына өзінің "заң жобасын" дайындаудың қажеті жоқ.

Сөйлеу тәртібі

- * Премьер-министр;
- * Оппозиция жетекшісі;
- * Үкімет мүшесі;
- * Оппозиция мүшесі.

Пікірсайыс форматы

Премьер-Министрдің сындарлы сөзі-7 минут,

Оппозиция жетекшісінің сындарлы сөзі-8 минут.

Үкімет мүшесі мен оппозиция мүшесінің сындарлы сөзі де 8 минутты құрайды.

Өз сөздерін қорытындылауға бағытталған аналитикалық сөйлеу: премьер – министр – 5 минут, оппозиция жетекшісі-4 минут.

Пікірталас барысында сұрақтар

Сөйлеу барысында сұрақтар шешіледі-оны сұрағысы келетін адам өз орнынан тұрып, оның сұрақтары бар екенін көрсетуі керек.

Төрешілер пікірталас раунды барысында қойылған сұрақтар мен жауаптарға мұқият назар аударады, сонымен қатар қатысушылар бәсекелестер тарапынан қойылған сұрақтарға жауап беріп қана қоймай, өздері де басқа біреудің командасына сұрақтар қоюы керек.

Төреші және пікірсайыс турнирі

Судья әдетте екі функцияны орындайды. Бірінші міндет-пікірсайысты кім жеңгенін шешу, екіншіден, төреші пікірсайысқа қатысушыларға келесі пікірсайыста сәтті болу үшін кері байланыс береді. Судьяның шешімі, жалпы алғанда, пікірталас соңында қай тараптың көбірек сенгеніне, қай тараптың оны көбірек сендіргеніне негізделген. Ол үшін, әрине, тараптардың дәлелдері қаншалықты жақсы дәлелденгенін және түсіндірілгенін, сондай-ақ тараптар бір-бірінің дәлелдерін қаншалықты тиімді және қаншалықты тиімді түрде жоққа шығарғанын бақылау қажет.

Судья пікірталас қатысушыларына өз шешімін негіздеуге және келесі жолы нені және қалай жақсарту керектігі туралы нұсқаулар беруге міндетті. Пікірсайыс турнирлерінде төрешілер жеңімпаздар мен жеңілгендерді анықтаудан басқа, спикерлерді жеке бағалайды, оларға жеке ұпайлар береді.

Жеңістер санына және спикерлердің баллдарының сомасына сәйкес кесте құрылады, оның негізінде командаларға келесі пікірталастарда қарсыластар тағайындалады.

Пікірсайыс турнирі бірнеше турларда өтеді, яғни командалар пікірсайысқа бекіту жағынан да, теріске шығару жағынан да қатыса алады. Турнирдің ең табысты командалары финалға өтеді.

ТӨРЕШІЛІК ЭТИКАСЫ

Объективтілік (достар мен жаулардан аулақ болыңыз)

Раундтағы бейтарап мінез-құлық (сөйлеудің сәтті және сәтсіз сәттеріне жауап бермеуге тырысыңыз)

Раунд нәтижелерін жарияламаңыз

КЕҢЕС БЕРМЕҢІЗ

ТӨРЕШІЛІК КРИТЕРИЙЛЕРІ

Презентация: мәнер, мәдениет, құрылым, түсініктілік.

Дәлелдеу

Бекіту құрылымы

Тиімді теріске шығару

Мазмұны (фактілер, мысалдар, ұқсастықтар)

РЕСЕЙ ХАТТАМАСЫ

Спикердің сөзін үш критерий (үш "С") негізінде бағалауды көздейді: мазмұны, құрылымы және тәсілі. Осы Критерийлердің әрқайсысы үшін ең көп ұпай саны-10.

Хаттама судья спикердің сөзін бағалай отырып, әрбір байқалған қателік үшін мүмкін болатын ең жоғары 10 ұпайдың кейбір санын алып тастайтындай етіп жасалған.

Хаттаманың артқы жағында төреші әр команданың ойынын объективті бағалауға көмектесетін тараптардың дәлелдері бар кестені келтіреді.

Қандай қателіктер үшін ұпайлар алынып тасталуы мүмкін?

Мазмұн критерийі бойынша типтік қателер:

Дау дәлелдеудің орнына дау тақырыбын қайта бекіту.

Нақты дәлелдер емес, пікірді растау.

Тақырып ұғымдарының түсініксіз немесе қате анықтамасы.

Бұл тақырыптан ауытқу-бұл нашар дайындықтан немесе оппозицияның қатты қысымынан туындайды. Егер алғашқы екі спикердің тақырыптары бір-біріне сәйкес келмесе, онда үшінші спикерге команданың соңғы сызығын айту өте қиын болады.

Сәйкессіздіктер-егер олар іске қосылмаса, ешқандай дәлел қолданылмауы керек.

- Жалған ұқсастықтар.

- Ұсақ-түйектер - әрқашан іске сәйкес келмейді және уақытты жоғалту болып табылады.

- Оның дәлелдеріне емес, жеке тұлғаға жасалған шабуылдар.

- Сөздер мен заттардың шатасуы.

Шамадан тыс дәйексөз-спикерлер өз көзқарастарын білдіріп, басқалардың ойларын тек өз ойларын, қысқаша және мазмұнын қолдау үшін қолдануы керек.

Лингвистикалық бірліктерді қате түсіндіру-тақырыпты анықтауда көп мағыналы сөздердің мағыналарын шатастырмау үшін барлық Терминдердің анықтамалары берілуі керек.

Қате шегерім-тарихи қателік: яғни тарих міндетті түрде өзін қайталамайды, сондықтан оған негізделген дәлелдер жалған болуы мүмкін.

"Құрылым" критерийі бойынша типтік қателер:

- Қисынсыз болжамдар.

- Жалған пікірлер.

- Рөлдердің дұрыс бөлінбеуі – яғни сөйлеу спикердің рөліне сәйкес келмейді.

- Дәлелдің орынсыз немесе қисынсыз дамуы.

- Хронологиялық қателер-пікірталас бөліктерін логикалық реттіліктен тыс жүргізу.

- Регламентті сақтамау (сөз сөйлеу уақытын асыра пайдалану немесе пайдаланбау).

"Жол" критерийі бойынша типтік қателер:

- Немқұрайлы мінез-құлық.

- Сәйкес келмейтін мимика және жест-ишара.

- Шамадан тыс агрессивтілік.

- Сөйлеу қателіктері.

- Жаргонды шамадан тыс пайдалану.

- Монотонды сөйлеу.

- Нашар артикуляция.

- Жаман дикция.

СУДЬЯЛАР ХАТТАМАСЫ

Өткізу орны

Судья

Тақырыбы									
Деңгейі (категория)	Бекітуші Тараптың құрамы:			Номер	Деңгейі Категория	Бекітуші Тараптың құрамы:			Номер
	1. 2.					1. 2.			
Спикер	Мазмұны	Құрылымы	Тәсілі	Барлығы	Спикер	Мазмұны	Құрылымы	Тәсілі	Барлығы
У1					О1				
У2					О2				
Барлығы:					Барлығы:				
Үздік спикер (фам.)					Үздік спикер (фам.)				
Команда / жеңімпаз (нөмір, тарап)									
Критерийлер					Түсіруге болады	У1	У2	О1	О2
Мазмұны									
Анықтамалар					2 балға дейін				
Аспектiлер мен дәлелдер – - тақырыпқа деген көзқарас					2 балға дейін				
– әртүрлілік					1 балл				
– тереңдігі					1 балл				
– дәлел					2 балға дейін				
Нақты қателер					1 балл				
Сұрақтармен жұмыс					2 балға дейін				
<i>Ерекше пікір (шегерімдерден кейін қосылуы мүмкін)</i>					+ 1 балл				
Құрылымы									
Спикер рөлінің сәйкестігі					3 балға дейін				
Сөйлеуді құру логикасы					3 балға дейін				
Сөйлеудің құрылымдылығы					3 балға дейін				
Регламенттің сақталуы					1 балл				
<i>Ерекше пікір (шегерімдерден кейін қосылуы мүмкін)</i>					+ 1 балл				
Тәсілі									
Сөйлеу мәдениеті					3 балға дейін				
Мінез-құлық мәдениеті					3 балға дейін				
Дұрыстық (Корректность)					3 балға дейін				
<i>Ерекше пікір (шегерімдерден кейін қосылуы мүмкін)</i>					+1 балл				

Судья хаттамасымен жұмыс істеу кезінде сізге судья хаттамасына келесі түсініктемелер көмектеседі:

1. "Судья" бағанына хаттаманы толтырған адамның тегі, аты, әкесінің аты жазылады.
2. "Өткізу орны" бағанында ойынның нақты қай жерде өткізілетіні көрсетіледі (акт залы, № ... аудиториясы, осындай/ТҚК кабинеті және т.б.).
3. Әрі қарай, ойын тақырыбы қысқартуларсыз толық тұжырыммен сәйкес келеді.
4. "Санат" бағанында жарыс деңгейі көрсетіледі: іріктеу, жартылай финал, финал..
5. Тиісті бағандарға екі команда спикерлерінің тегі жазылады.
6. Команданың әрбір спикері бойынша бағалау бағандары толтырылған Хаттамадағы ұпайларды есептегеннен кейін толтырылады.
7. Осыдан кейін әр командадағы ең жақсы спикер және команда жеңімпаз анықталады. Бұл деректер тиісті бағандарға енгізіледі.
8. Ұпайларды алу кезінде есте сақтау керек, егер сіз қандай да бір параметр бойынша максималды балл алсаңыз, онда оны орындау қиын. Керісінше, мазмұны, құрылымы немесе тәсілі үшін мүмкін болатын ең жоғары балл қою осы аспект бойынша спектакльдің іс жүзінде мінсіз болғанын білдіреді.
9. "Анықтамалар" бағанында 2 балл барлық немесе көптеген ұғымдардың анықтамалары болмаған жағдайда алынады, 1 балл – егер көптеген анықтамалар берілсе, бірақ бәрі емес. Егер бекітуші Тарап қандай да бір анықтама бермесе және теріске шығарушы Тарап оларды әкелмесе, анықтамалар мен теріске шығарушы тарап үшін ұпайларды алуға болады.
10. Әдетте, бірінші спикерге "дәлелдеу" бағанында 2 баллды төмендету мүмкін емес, өйткені оның функцияларына тек аспектілер мен дәлелдерді жариялау және дәлелдеу перспективасын көрсету кіреді.
11. "Нақты қателер" бағанындағы Балл судья байқаған фактілер өрескел бұрмаланған жағдайда немесе басқа судьяның пікірі мен онымен келісу негізінде алынады. Бұл жағдайда қатенің өзі хаттамаға енгізілуі керек.
12. "Сұрақтармен жұмыс" бағанында, егер сұрақтардың раунды мүлде өтпесе, 2 балл алынады. Егер кем дегенде бір сұрақ қойылса және кем дегенде қандай да бір жауап берілсе, 1 ұпайдан артық емес алу ұсынылады.
13. "Спикер рөлінің сәйкестігі" бағанында балл қою кезінде екінші спикердің жаңа аспектілерді де, жаңа дәлелдерді де ұсынуға құқығы жоқ екенін есте ұстаған жөн.
14. "Регламентті сақтау" бағанында уақыт лимиті асып кеткен немесе 1 минуттан артық пайдаланылмаған жағдайда балл алынады. Егер уақыт аяқталғаннан кейін басталған фраза аяқталған болса, балл төмендемейді.

Сұрақтармен жұмыс істеу кезінде регламент үшін балл ешбір жағдайда алынбайды.

15. "Сөйлеу мәдениеті" бағанында сөйлеудің тілдік жағымен және сөйлеу мәнерімен байланысты сәттер бағаланады.

16. "Қарым-қатынас мәдениеті" бағанында тыңдаушыларға сөйлеу, сұрақтар қою және оларға жауап беру әдістеріне қатысты барлық нәрсе бағаланады. Сонымен қатар, егер бірінші спикер команданы ұсынбаса, бұл бағанда ұпай алынады.

17. Әрбір үш критерий бойынша (мазмұны, құрылымы, тәсілі) әрбір судья БІР көтермелеу балын қосуға құқылы, бірақ егер осы критерий бойынша шегерімдер болған жағдайда ғана (әрбір критерий бойынша ұпайлардың жалпы сомасы 10-нан аспауы тиіс).

18. Судьялардың әрқайсысы өз хаттамаларын өз әсерлеріне сәйкес басқалардан тәуелсіз толтырады. Әр түрлі судьялардың пікірлері сәйкес келмеуі мүмкін.

Пайдаланылған дереккөздердің тізімі:

1. Т.В.Светенко «Путеводитель по дебатам» Учебное пособие для педагогов и учащихся. М: РОССПЭН, 2005.
2. chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/https://media.voog.com/0000/0041/5206/files/КК-formaat_uus_(vene_keeles).pdf
3. <https://ppt-online.org/305703>
4. <https://www.akademiki.biz/biblioteka-jivoi-informacii/case/60-debati-parlament>
5. <https://ppt-online.org/349828>